

KITEKINTÉS

HALÁSZ IVÁN

A 2016. évi szlovák parlamenti választások

Trendek, meglepetések és dilemmák¹

A szlovák parlamenti választásokat arányos rendszerben tartják, a rendszer 1990 óta lényegesen nem változott. Leginkább a preferenciális szavazás szabályai módosultak, ami hatással volt a pártok működésére: új típusú – kis létszámú – pártok jelentek meg, amelyek főleg a választásokra koncentrálnak. Ezen kívül olyan laza választási szövetségek is megszülettek, amelyek a független jelölteknek és társadalmi aktivistáknak is lehetőséget biztosítanak arra, hogy – akár a nagy pártkereteken kívül is – bejussanak a törvényhozásba. A 2016. évi választások több meglepetéssel szolgáltak: a parlamentben alig maradtak régi pártok, előretörték a szélsőséges és protest-pártok, előtérbe kerülnek a pártvezetők. Újdonság a parlamentben képviselt pártok magas száma (nyolc). A kezdeti nehézségek ellenére meglepő gyorsasággal alakult meg az új, baloldali-jobboldalinak is mondható kormánykoalíció.

2016. március 5-én (szombaton) Szlovákia lakossága megválasztotta az ország új parlamentjét. A rendszerváltás utáni kilencedik, illetve a szlovák függetlenség kikiáltása utáni hetedik voksoláson a választásra jogosult polgárok 59,82 %-a vett részt, ami ugyan kevesebb, mint az 1990-es években, de valamivel több, mint az utóbbi egynéhány választáson. Ez valószínűleg a választópolgárok növekvő aktivitására, illetve – talán valamivel pontosabban – a polgárok aktivizálódó elégedetlenségére utal.

A 2016-os választási eredmények és trendek

Az utóbbi tendenciára utalnak ugyanis a voksolási eredmények, amelyek az előzetes elvárásokkal ellentétben jelentősen átrajzolták az ország politikai térképét. A legnagyobb vesztesnek a régi, hagyományos politikai pártok tűnnek, a nyertesnek pedig a különböző jellegű és irányultságú protest-pártok, illetve új – és ezért némileg szokatlan – politikai formációk. Mindez annak ellenére történt, hogy a most

¹ A tanulmány „A választási szabályozás fejlődése és a pártrendszerek működése a Kelet-Közép-Európában” elnevezésű, az MTA TK-ban működő inkubátor jellegű projekt keretében készült.

jelentkező tendenciák némelyike a szlovák politikában korábban is jelen volt, most azonban halmozottan jelentkeznek, és a helyzet emiatt tűnik sokak szemében ennyire drámainak.² Hogy valóban az-e, az majd néhány év múlva fog kiderülni. Ez leginkább a valóban szélsőséges erők előretörésére, valamint a hagyományos pártpolitizálás megszokott kereteinek a válságára vonatkozik.

A 2016. évi parlamenti választások értékelésének egyik kulcsszava valószínűleg a meglepetés. A hosszantartó számlálás után közzétett eredmények ugyanis majdnem mindenkit megleptek, főleg az utolsó, azaz két héttel a választások napja előtt közzétett előzetes becslésekhez képest.³ De a valódi eredmények még a szavazás napján a Markíza TV megbízásából készített exit-poll eredményekhez képest is meglepetést tudtak okozni.

Párt	2016-ban elért eredmények (%)	Szavazáskori exit-poll eredmények	Előzetes becslések ⁴ (FOCUS) (%)	A 2012. évi eredmények ⁵
Irány–SzD	28,28	27,30	34,10	44,41
Szabadság és Szolidaritás	12,10	13,30	5,10	5,88
Egyszerű Emberek és Független Személyiségek	11,02	11,20	6,40	8,55
Szlovák Nemzeti Párt	8,64	8,00	8,10	4,55
Kotleba: Néppárt – A Mi Szlovákiánk	8,04	6,80	2,00	1,58
Egy Család Vagyunk – Boris Kollár	6,62	5,90	4,10	nem létezett
Híd–Most	6,50	7,30	8,00	6,89
Háló	5,60	6,70	13,70	
Kereszténydemokrata Mozgalom	4,94	5,0	7,50	8,82
Magyar Közösség Pártja	4,04	3,6	3,60	4,28
Szlovák Demokratikus és Keresztény Unió	0,26		1,70	6,09

A 2016-os választások eredményei mindenképpen komoly átrendeződést vetítenek elő a szlovák politikai palettán. Egyes elemzők a választások utáni napon

2 A választások utáni hétfőn megjelent Újszó napilap például következő főcímmel jelent meg: „Választási katasztrófa” Újszó 2016. március 7. 1.

3 Ez a kéthetes moratórium új elem a szlovák választási szabályozásban. 2014-ben ugyanis elfogadták az új, komplex jellegű választási kódexet.

4 Lásd:

http://www.focusresearch.sk/files/n184_Volebne%20preferencie%20politickych%20stran_februar%202016.pdf.

5 Lásd <http://volby.statistics.sk/nrsr/nrsr2012/graf/graf1sr.jsp?lang=sk.htm>.

egyenesen arról írtak, hogy a dühös választópolgárok tulajdonképpen szablyával szabdalták szét a hagyományos szlovák pártrendszert.

Ez ugyan csak részben igaz, de a trendek mégis elég egyértelműnek tűnnek – a választók alapvetően a régi hagyományos pártok ellen fordultak és azokat büntették meg leginkább. A hosszú agónia után most esett ki a parlamentből a Szlovák Demokratikus és Keresztény Unió (SDKÚ),⁶ azaz a szlovák jobbközép erők azon zászlóshajója, amely az 1998 és 2006 között a radikális (és gazdasági értelemben viszonylag sikeres) reformok fő motorja volt. A március 5-ei voksolás legnagyobb vesztese mégsem ezen párt volt,⁷ hanem a parlamentből váratlanul kiesett Kereszténydemokrata Mozgalom (KDH),⁸ amely 1990-től kezdve megszakítás nélkül jelen volt a szlovák törvényhozásban.

Ez eddig páratlan teljesítménynek számított, hiszen az összes többi jelenlegi parlamenti párt jóval későbbi gyökerekkel rendelkezik. A kivételt csupán a Szlovák Nemzeti Párt képviseli, amely szintén 1990 óta jelen volt a törvényhozásban, e párt jelenléte viszont nem volt megszakítás nélküli, hiszen két cikluson keresztül (először 2002 és 2006 között, aztán ismét 2012 és 2016 között) a parlamenten kívül rekedt. Most viszont diadalittasan visszakерült a parlamentbe, és ezzel tulajdonképpen a jelenlegi legrégebbi pártjává vált, hiszen más olyan formáció, amely egészen 1990-ig tudná „visszavezetni a családfáját”, már nincs ott jelen.⁹

6 Ezt a pártot a kétszeres sikeres miniszterelnök, Mikuláš Dzurinda hozta létre, aki aztán több mint tíz éven át vezette is ezt a pártot.

7 A kiesésére már néhány éve lehetett számítani.

8 A Kereszténydemokrata Mozgalmat a rendszerváltás hektikus hónapjaiban a kommunistaellenes katolikus másként gondolkodók hozták létre, akik abban reménykedtek, hogy a szlovák politikatörténetben mindig is erős politikai katolicizmus ismét meghatározó politikai erővé fog válni Szlovákiában. Emiatt megpróbálták összebékíteni a nem teljesen szeplőtlen múltú szlovák politikai katolicizmus, valamint a modern nyugati kereszténydemokrácia értékvilágát és egy modern, a demokratikus értékrend iránt teljes mértékben elkötelezett pártot létrehozni. E párt történetéről és fejlődéséről lásd HALÁSZ Iván: A szlovák pártrendszer főbb törésvonalai és regionális összefüggései in ÁBRAHÁM Barna – GEREBEN Ferenc – STEKOVICS Rita (szerk.): *Nemzeti és regionális identitás Közép-Európában* (Piliscsaba: PPKÉ BTK 2003.) 474–475.

9 Sőt, a nemzeti párti vezetők szívesen hivatkoznak arra, hogy ők a legrégebbi szlovák politikai párt, amely a magyarosítás ellen már 1871-ben szerveződött meg, és egészen 1918-ig a magyarországi szlovákság fő pártjának számított. Sőt, a két világháború közötti időszakban is markáns szerepet játszott a szlovákiai politikában. A működésére a második világháború tette le a pontot. Ennek az alapvetően nemzeti konzervatív, főleg az evangélikus középrétegekre támaszkodó pártnak azonban nincs sok köze ahhoz a polgári nacionalista, kisebbségellenes és néha a radikális szólamokat is hangsúlyozó párthoz, amely a rendszerváltás forogtagában (azaz 1990 tavaszán) alakult meg, és a szlovák állami függetlenség mielőbbi kivívását tűzte a zászlájára. A nemzetiek rendszerint a nemzeti-jobboldali-populista blokk(ok) részeként szoktak Szlovákiában hatalomra kerülni. A Szlovák Nemzeti Párt (SNS) kétszer volt tartósan hatalmon – először az 1992 és 1998 között, aztán a 2006 és 2010 között. Miután ezekben az években rakták le a szlovák újkapitalizmus alapjait, a nagy privatizáción is nyereszkesedő SNS minden radikális nacionalista szólama ellenére nem lett rendszerellenes szélsőséges párt, hanem inkább egy olyan, a hagyományos politikai rendszer megszokott, mondhatni polgári részeként működő párt, amely nem volt érdekelt a fennálló társadalmi-gazdasági rendszer gyökeres átalakításában.

A választások fő győztese Irány–Szociáldemokrácia (azaz SMER–SD) lett, amelyet azonban a 400 000 voks váratlan elvesztése miatt egyfajta „győztes vesztesnek” is lehet nevezni a 2016-os választások után. Bár a sok politikai újonc között a SMER–SD régi matadornak tűnik, ez csak részben igaz, hiszen ez a politikai formáció csak az ezredfordulón alakult meg, és először a 2002-es parlamenti választásokon szállt ringbe a képviselői mandátumokért,¹⁰ hatalomra azonban csak 2006-ban került.¹¹ 2010-ben váratlanul elvesztette a választásokat, aminek következtében a sokszínű jobbközép polgári koalíció tudott kormányt alakítani, amely azonban a belső feszültségei miatt 2011 őszén felbomlott, és ezzel utat nyitott a SMER–SD 2012. évi földcsuszamlásszerű győzelméhez. Valószínűleg csak a szlovák arányos választási rendszer akadályozta meg azt, hogy ez a párt egyedül nem kapta meg az alkotmányozáshoz szükséges minősített (azaz háromötödös) többséget.

Ettől függetlenül Robert Fico miniszterelnök vezetésével létre tudta hozni a rendszerváltás utáni időszak egyetlen egyszínű, azaz egy pártból álló kormányát.¹² Ez a lehetőség azonban a mostani rossz szereplés miatt elveszett, legalábbis egy időre. Az előbb említett rossz szereplés okait a választások utáni héten a pozsonyi elemzők szerint többnyire a párt korrupciós botrányaival, az egészségügyben uralkodó áldatlan állapotokkal, a tanári társadalom sztrájkjával, valamint azzal a negatív emberi érzelmekre és félelmekre apelláló migránsellenes kormányzati kampánnyal függött össze, amely nem annyira a SMER–SD-hez terelte a radikális és nacionalista választókat, hanem sokkal inkább a nemzetiek és a most színre lépő szélsőjobboldali néppártiakhoz.

Az utóbbiak mandátumszerzése számít a 2016-os voksolás legfőbb eredményének, mert egyetlen, választások előtti közvélemény-kutatás sem jelezte előre

10 A párt kezdeteiről lásd HALÁSZ Iván: A szlovák pártrendszer főbb törésvonalai és regionális összefüggései in ÁBRAHÁM Barna – GEREBEN Ferenc – STEKOVICS Rita (szerk.): *Nemzeti és regionális identitás Közép-Európában*. (Piliscsaba: PPKE BTK 2003.) 477.

11 Robert Fico büntetőjogász, a párt alapítója ugyan a posztkommunista Demokratikus Baloldali Pártjában kezdett politizálni, de az 1990-es évek végén kivált onnan és egy saját pártot hozott létre, amely eleinte nem annyira baloldali, hanem sokkal inkább eklektikus és pragmatikus (se nem bal, se nem jobb) pártként határozta meg önmagát. A baloldali fordulatára csak később került sor, amikor kiderült, hogy Szlovákiában kezd kiüresedni a balközép tér. A SMER–SD akkor integrálni kezdte a különböző kisebb baloldali pártokat, és kérte a felvételét az európai szocialisták közé, akik némi hezitálás után végül is meghívtak őket a soraikba. A kételyeik azonban azóta sem múltak el teljesen, főleg azért nem, mert SMER–SD 2006-ban hajlandó volt koalícióra lépni a nyíltan nacionalista jobboldali Szlovák Nemzeti Párttal, itt-ott volt néhány romaellenes elszólása, illetve a sokak szerint jó kapcsolatokat ápol a privatizáció során meggazdagodott ún. oligarchákkal. Tény, hogy önmagát hivatalosan most is szociáldemokrata pártként definiáló csoportosulás sok kérdésben markánsan különbözik a hagyományos nyugat-európai szociáldemokrata pártoktól. Az előbb említett oligarchikus kapcsolatokon kívül gyakran igyekszik meglovagolni a szlovák nemzeti érzéseket, korrekt viszonyt ápol a nagy egyházakkal, és a belpolitikában az 1990-es években született helyi nagytőkének tett gesztusokat igyekszik kompenzálni populistának is tűnő (bár önmagában hasznos) lépésekkel. Ilyen például a nyugdíjasok és diákok ingyenes utazása az állami vasutakon, kisebb-nagyobb rezsi kompenzációk stb.

12 Az 1992 és 1994 közötti időszakban Szlovákiának ugyan volt már hasonló – azaz majdnem egyszínű – kormánya Vladimír Mečiar kormányfő vezetésével.

ilyen méretű előretörésüket. A Marián Kotleba pártvezér nevét a pártlista címében is feltüntető Néppárt – A Mi Szlovákiánk nevű formáció és elődszervezetei ugyan már több mint egy évtizede jelen vannak a szlovák politikában, de eddig a beszercebányai kerületi elnöki pozíció megszerzésén kívül¹³ nem tudtak komolyabb eredményt felmutatni. Sőt, a szlovák Legfelsőbb Bíróság egyszer az antidemokratikus (korporativista) programja miatt már feloszlatta ezen képződmény egyik (a Szlovák Közösség névre hallgató) elődjét. A szélsőséges néppártiak a második világháború alatti antidemokratikus, zsidóüldöző és korporativista nácibarát néppárti rezsimet dicsőítik, amelynek vezetőjét, Jozef Tiso plébános-államfőt a második világháború után háborús bűnösneként kivégezték. A politikai programjukban fontos szerepet játszik az EU- és a NATO-ellenesség, a roma közösség elleni uszítás, antiszemitizmus és általános kisebbségellenesség,¹⁴ valamint a legutóbbi időben a menekültellenes hangulat szítása.

A legnagyobb meglepetés az volt, hogy ezen párt nagyon jól szerepelt az első szavazók körében. Erre nagyon kevés előzetes jel utalt, kivéve talán azt a voksolást, amelyet egy civil szervezet a középiskolások körében szervezett néhány héttel a választások előtt.¹⁵ Ezen túl meg kell jegyezni, hogy a párt főleg azokon a gazdasági-szociális problémákkal küszködő közép-szlovákiai településeken szerepelt jól, ahol nagyszámú roma közösség is lakik.¹⁶ A legfiatalabb szavazók szélsőjobbra fordulása tulajdonképpen az ideai szlovákiai választások legrosszabb híre.

Az előbb említett középiskolás voksolás másik nagy nyertese egy furcsa politikai képződmény, a sí- és szállodaiiparban érdekelt Boris Kollár nevű kilencgyermekes¹⁷ nagyvállalkozó által létrehozott Egy Család Vagyunk nevű csoportosulás, amely

13 Marián Kotleba a 2013. évi regionális választásokon szerezte meg ezt a posztot összesen 71 397 szavazattal. Ez a leadott szavazatok 55,5 %-át tette ki. A kétfordulós voksolás első körében Kotleba csak 26 251 szavazatot kapott (azaz a voksok 21,3 %-át). Az első fordulót 60 960 szavazattal (a voksok 49,5 %-a) majdnem megnyerte Vladimír Maňko, aki a kormányzó SMER–SD pártot képviselte, de több jobbközép párt és Magyar Közösség Pártja is őt támogatta. A második fordulóban azonban Maňko 3000 szavazatot veszített, Kotleba pedig több mint megháromszorozta a támogatói számát. Az első fordulóban 24,60 %-os volt a részvétel, a másodikban pedig 24,61 %. Lásd *Volby do VUC 2013 – Banskobystrický kraj – Výsledky*. <http://www.sme.sk/volby-vuc/2013/vysledky/banskobystricky-kraj/#p2>.

14 A párt magyarellenessége az utóbbi években némileg csökkent, valószínűleg azért, mert a mozgalom azokon a délközép-szlovákiai településeken is igyekszik szavazatokat szerezni, ahol a magyarok együtt élnek a romákkal.

15 Matej Dugović: „U prvovoličov bodoval Kotleba, chyba môže byť v školstve” *Denník N*. 6. 4. 2016. <https://dennikn.sk/395832/prvovolicov-bodoval-kotleba-chyba-moze-byt-skolstve/>.

16 Ennek némileg ellentmond az, hogy a legjobb eredményt a dél-szlovákiai Korponán (Krupina), a hajdanvolt szabad királyi városban érte el a párt. Itt majdnem minden hatodik választópolgár rájuk szavazott, pedig a város egyáltalán nincs reménytelen gazdasági helyzetben és az etnikumközi feszültségek sem kiemelkedőek. Lásd Andrej BÄN: *Krupina: „Každý šiesty” týždeň 11. týždeň 14. marca 2016*. 20–23.

17 Lásd

<http://www.topky.sk/cl/100313/1509679/Priznanie-roka--Kollar-odhalil-pocet-deti--Priznal-aj-tie-co-doteraz-tajil>.

ideológiájáról vajmi keveset lehetett tudni a voksolást megelőzően.¹⁸ Annál többet tudhatott meg a szlovák átlagpolgár és aktív tévénéző nemcsak a politikusi, hanem a sztárallűrökkel is rendelkező pártalapító magánéletéről, hiszen Kollár úr korábban viszonylag sűrűn szerepelt az ezekkel a témákkal foglalkozó tévéműsorokban. A 2016-os választásokon indított jelöltlista egyébként nem annyira egy hagyományos párt listájára hasonlított, hanem sokkal inkább egy családias légkörű, de a magánéletüket egyáltalán nem titkoló baráti társaságra, ahol egy-két médiaszemélyiségen kívül kiemelt helyekhez jutottak a pártalapító közeli barátai és barátnői. Ehhez képest a párt példátlanul rövid – alig négyhónapos – létezés és kampányolás után került be a szlovák parlamentbe.¹⁹

Az utóbb említett két politikai csoportosulás abszolút kezdő a szlovák törvényhozásban, nem úgy, mint a többi jobbközép és liberális szereplő, talán csak az alig egyéves Háló (Siet) nevű új képződmény kivételével. A szlovákiai pártkínálat majdnem mindegyik választás után némileg módosult, de a legtöbb változásra mégiscsak a 2010-es parlamenti választásokon került sor. Ez valószínűleg a globális gazdasági-pénzügyi turbulenciákkal függött össze, amelyek közvetlenül vagy közvetve kihatottak az egyes pártok belső életére is.

Ezek a választásokon például először indult egymással szemben a két magyar választói háttérű politikai párt – a hagyományos Magyar Koalíció Pártja,²⁰ amely nemsokára a Magyar Közösség Pártja nevet vette fel, valamint az abból kivált Most–Híd, amely a vegyes magyar-szlovák „megbékélési pártként” aposztrofálta magát. Ezt a pártot az MKP korábbi elnöke, Bugár Béla vezette és vezeti most is. A Most–Híd sokáig abban reménykedett, hogy szlovák szavazatok is be fog gyűjteni, de ennek ellenére a szavazói törzsbázisa most is inkább a dél-szlovákiai magyarokból állt. Ez nem jelenti, hogy a pártra soha nem szavazott volna néhány ezer vagy akár tízezer szlovák is. A 2010-es választásokon – ugyanúgy, mint a 2012-es és 2016-os voksoláson is – a Most–Híd bizonyult sikeresebbnek, és most már harmadszor jutott be a törvényhozásba. Igaz, az idej választásokon eddigi legrosszabb eredményét hozta, és valószínűleg csak a szlovák szavazatok révén tudta megelőzni a riválisát. Bár az északi (azaz a magyar vidékek feletti) régiókban a Most–Híd egyáltalán nem kapott annyi szavazatot, amennyire eredetileg számítottak, úgy tűnik az mégiscsak

18 Igaz, a választások utáni héten a pártvezető jelezte, hogy kívülről szívesen támogatna liberális jobboldali kormánykoalíciót.

19 Ehhez azt kell tudni, hogy Boris Kollár csak 2015 novemberében vette meg a már 2010-ben bejegyzett és az előző választásokon a regionális különbségek csökkenésével kampányoló Mi Vidékünk nevű pártot, amelyet átnevezett, feltöltött más emberekkel, és elindított a 2016-os választásokon.

20 E párt politizálásáról lásd HAMBERGER Judit: A Magyar Koalíció Pártja a szlovák kormányban in FAZEKAS József – HUNČIK Péter (szerk.) *Magyarok Szlovákiában (1989-2004)* (Somorja – Dunaszerdahely: Fórum – Lilium Aurum 2004.) 105–124.

elegendőnek bizonyult a bejutáshoz. Amíg az MKP csak 522 voksot kapott ott, addig a Most–Híd 37 518 szavazatot gyűjtött be.²¹

Azon járások közül, ahol magyarok is élnek, az MKP a következő helyeken előzte meg az országos szinten sikeresebb riválisát: Dunaszerdahely, Komárom, Léva, Nagykürtös, Rimaszombat és Töketerebes. A két legmagyarabb járásban tehát az MKP győzött, mégpedig nagy előnnyel. A Most–Híd egyébként inkább Pozsonyban, illetve a nyugatabbra fekvő, illetve vegyes lakossággal rendelkező járásokban volt sikeresebb. Egyébként legtöbb magyar vidéken az országos átlagnál alacsonyabb volt a választási részvétel.²²

A szlovákiai magyar közösség szempontjából az a legfőbb probléma, hogy az MKP-ra a legutóbbi három voksoláson leadott körülbelül 100 000 szavazat már harmadszor parlamenti képviselő nélkül maradt és marad most is. Az amúgy is csökkenő létszámú szlovákiai magyarság²³ számára eddig az együttes indulás (a szokásos, azaz az 50–60 % körüli részvételi arány esetében) általában a mandátumok 10–11 %-át volt képes hozni, így külön-külön viszont nem. Ez természetesen nem jó egy kisebbségi közösségnek. Az MKP mintha most már egyre nehezebben tudna megszólítani az új választókat, és ebben a folyamatban a Magyarországról importált kampánytémák sem segítenének.

A Most–Híd az előző években sokat tett a szlovák választók irányába történő nyitásért, a néhány – magyarbarátnak is mondható – szlovák liberálison kívül igyekezett például integrálni, és a megválasztható listás helyhez hozzájuttatni a szétesőben lévő SDKÚ egyes népszerű politikusait, de úgy néz ki, hogy ezen igyekezet mégsem hozta meg a várva-várt eredményt. Az előzetes elvárások ugyanis sokkal optimistábbak voltak a valós eredményeknél.

Az a két politikai csoportosulás, amely a voksolás éjszakáján szubjektíve a választások igazi nyertesének érezte magát, a Most–Hídhoz hasonlóan először 2010-ben került be a szlovák parlamentbe, mégpedig közös listán. Az akkor induló Szabadság és Szolidaritás (SaS) nevű jobboldali liberális párt ugyanis a listájának utolsó négy helyét átengedte az Egyszerű Emberek nevű négyfős csoportosulásnak, amely a sikeres preferenciális szavazásnak köszönhetően végül bejutott a parlamentbe. Ott először a liberálisokkal egy frakcióban politizált, utána azonban kivált abból, és teljesen önálló – mondhatni „antipolitikus” – politikát folytatott.

Az összesen 160 tagot és 2500 „barátot” számláló SaS²⁴ fő prioritásai közé a liberális gazdasági intézkedések tartoznak, és kevésbé az életmódbeli és értékelvű liberális

21 A Most–Híd összesen 169 593 voksot kapott, az MKP 105 495 voksot. Lásd MOLNÁR Norbert: „Választási katasztrófa” *Újszó* 2016. március 7. 1.

22 „Választási számmisztika” *Újszó* 2016. március 7. 3.

23 A 2011-es népszámlálási adatok szerint ugyanis a magyarok létszáma először a félmillió fölé csökkent.

24 Lukáš KRIVOŠÍK: „Neočakávaný líder pravice” *týždeň* 2016/11. 8–9. Ez is jelzi, hogy csak ezen százzalvan fő vehet részt a pártkongresszuson és a döntéshozatalban.

követelések. A párt ugyan pártolja az azonos neműek házasságát vagy legalább regisztrált partnerségét, illetve a marihuána legalizálását, de ezekben a kérdésekben a konzervatív Szlovákiában mindig hajlandóbbak engedni, mint a gazdasági ügyekben. Richard Sulík pártelnök²⁵ számít egyébként az egykulcsos jövedelemadó szlovákiai atyjának, igaz, akkor még csak a pénzügyminiszteri tanácsadói minőségében. A liberális párt nagyon hasonló százalékos arányt ért el most, mint 2010-ben, de ez a mostani magasabb részvétel mellett több valódi szavazatot jelentett. A párt eddigi mélypontja a 2012-es voksolás volt, amikor sokan őket hibáztatták az Iveta Radíčová miniszterelnök asszony által vezetett jobbközép kormány idő előtti bukásáért. Emiatt akkor alig jutottak be a parlamentbe, ott pedig az amúgy is laza szervezeti kötelékekkel és sok erős személyiséggel megáldott formáció gyorsan bomlásnak indult. A mostani siker tehát a jobboldali liberálisokat és mérsékelt konzervatívokat a soraiban tömörítő párt számára az újjászületés reményét hordozza magában.

Még érdekesebb az Egyszerű Emberek és Független Személyiségek (OLANO) nevű formáció élettörténete. Az Igor Matovič vállalkozó által vezetett csoportosulás összesen négy regisztrált párttaggal rendelkezik, akik Egyszerű Ember néven már 2010-ben bejutottak a parlamentbe. A 2012-es előrehozott választásokon már egész projektjüket arra építették, hogy a miniatűr pártjuk által indított saját listájukat (amelyen ők négyen megint az utolsó négy helyet foglalták el) a civil szektorból érkező antikorrupciós és más jellegű aktivisták előtt is megnyitották. Így a szavazatok 8,56 %-át szereztek meg, igaz a frakciójuk nagyon heterogén lett – a civil szférából érkezettek és a pro life keresztény aktivisták megfértek a neves szakemberekkel és polgári foglalkozásuk szerint jósnőkkel. A hivatalos nevük már akkor a most is használatos Egyszerű Emberek és Független Személyiségek volt.

Ennek a projektnek az volt a fő előnye, hogy először a rendszerváltás utáni szlovák választási történelemben olyan emberek előtt is megnyitottak a parlamentbe vezető utat, akik nem akartak belépni a különböző politikai pártokba, és azokon keresztül befolyásolni a közéletet. A szlovák politikai rendszer ugyanis pártlistákra épít, azokat csak pártok és bejegyzett politikai mozgalmak indíthatnak, egyének nem. Egyéni választókerületek híján nincs (illetve nem volt) arra lehetőség, hogy a pártstruktúrákon kívüli személy is indulhasson a választásokon, hacsak nem kapott volna meghívást valamely bejegyzett párttól.

Matovič és társai 2016-ban sem akartak változtatni a 2012-ben bevált stratégiájukon, a jelöltlistájukat megint megnyitották mások előtt. Igaz, a listára való felkerülés alapvetően tőlük függött, de ott már mindenki előtt megnyílt az a lehetőség, hogy önmagáért kampányoljon, és megszerezze a megfelelő számú preferenciális szavazatot. Az alapítók megint az utolsó helyekről indultak, és ismét bejutottak. A 2016-os választások előtt az OLANO választási koalíciót kötött a volt

25 Richard Sulík jelenleg európai parlamenti képviselő, aki először a liberálisok között ült, de már egy jó ideje inkább a konzervatívokhoz és reformistákhoz áll közel.

(többnyire fiatal) kereszténydemokraták által vezetett NOVA nevű formációval. Miután azonban kiderült, hogy együtt nem lehetnek biztosak a koalícióra törvényileg előírt 10 %-os küszöb átlépésében, inkább úgy döntöttek, hogy a NOVA legesélyesebb jelöltjei csak a nagyobb (azaz a 10 % feletti) választási siker esetében mandátumszerző helyeket kapják – azaz a lista 14–18. helyét. Közülük ketten végül mandátumot is szereztek.²⁶

A viszonylag magas részvételnek és az elért választási eredményeknek köszönhetően a szavazatok 11,02 %-át megszerző (ez konkrétan a 287 611 szavazatot jelent) OĽANO összesen 1tizenkilenc mandátumot szerzett. Az új képviselők szakmai, ideológiai és mentális összetétele a 2012-es esztendőhöz hasonlóan megint nagyon heterogén – a már említett alapítók és a NOVA-sok között vannak az egészségügyi és egyéb korrupciót leleplező orvosok, volt uniós hivatalnokok, az 1989-es bárhányos forradalmi néprbírnok, politikailag aktív mozgássérültek, pedagógusok vezetői, antifasiszta művészek és a keresztény meggyőződésű pro life (azaz abortusz- és eutanáziaellenes) aktivistái. A sokszínű szlovákiai társadalom nagyon sok szegmense képviselteti tehát magát ebben az érdekes formációban.

Végül a választások nagy meglepetését okozta a Háló (Siet) nevű új politikai erő rossz szereplése. Radoslav Procházka alkotmányjogász, volt kereszténydemokrata politikus és egykori (2014-es) államfő-jelölt ugyanis a pártjával együtt arra számított, hogy 13–14 %-os eredménnyel az esetleges jobbközép koalíció vezetője lesz. Ehhez képest alig jutott be a parlamentbe. Sok elemző ennek okát abban látja, hogy nem zárta ki egyértelműen a Ficoval való együttműködést, ami miatt a radikálisabb kormányváltó szavazók inkább az elutasító állást foglaló jobboldali liberális pártokhoz mentek át. E kudarc okait nyilván még sokáig elemezni fogják a politológusok. Egyébként a váratlan kereszténydemokrata kudarc okait valószínűleg abban kell keresni, hogy a patinás KDH-ból az előző ciklusban több elégedetlen fiatal vagy most már inkább középkorú politikus vált ki, akik más-más formációkban próbálták szerencsét. A legnagyobb veszteséget valószínűleg Lipšic és Procházka távozása okozta ennek a tábornak, hiszen a kereszténydemokratáknak csak 1480 szavazat hiányzott a bejutáshoz!

A szlovákiai választási szabályok

A 2016-os választásokon tehát összesen nyolc párt került be a pozsonyi törvényhozásba. Ennyi párt Szlovákiában választásokon még sohasem szerzett mandátumot. Más kérdés, hogy itt sem ritka az, hogy az egyes pártok a ciklus közepén felbomlanak, átalakulnak, illetve megszűnnek, tehát a parlamenten belül működő pártok száma általában el szokott térni a választások utáni reggelen sikeres pártok

²⁶ Konkrétan Daniel Lipšic volt kereszténydemokrata belügyminiszter és a volt szóvivője, Grendel Gábor, aki az egyik legsikeresebb szlovákiai magyar író, Grendel Lajos fia.

létszámától. A mostani eredmények ugyanakkor nem előzmény nélküliek, hiszen tulajdonképpen már 2010 óta zajlik a szlovák pártrendszer és ezzel együtt a politikai stílus részleges átalakulása. Az akkor először bejutó pártok arattak most sikert, illetve a jobbközép térfélen majdnem teljesen kiszorították a hagyományosnak mondható (azaz az 1990-es évekbeli gyökerekkel rendelkező) pártokat.

A megújulás folyamatát nagyban elősegítik a szlovákiai választási rendszer szabályai. A jelenlegi választási eredmények és a hosszabb távú politikai trendek jobb megértéséhez legalább röviden fel kell vázolni azt az intézményi keretrendszert, amelyben mindez történik. Szlovákia meglehetősen stabil (azaz ritkán módosított) választási rendszerrel rendelkezik, amely ugyan nem kedvez mindig a politikai-kormányzati stabilitásnak, de viszonylag jól tükrözi a társadalmon belül végbemenő változásokat, illetve a társadalom különböző árnyalatainak a súlyát. A mostani választási rendszer alapjait a döntéshozók még 1990-ben rakták le az akkor még szövetségi Csehszlovákián belül, és ezek az alapok egészen a mai napig élnek.²⁷

Az 1990-ben született csehszlovák (és azon belül a szlovák) választási rendszer két korábbi előzményre próbált reagálni. Egyrészt a két világháború közötti – egyébként következetesen arányos és a bekerülési küszöb nélküli – demokratikus választási rendszerre, amely a szigorúan kötött pártlistákra támaszkodott, másrészt pedig a kommunista diktatúra alatti többségi elvű rendszerre, amelyben a választópolgárok csak a Nemzeti Frontnak a kommunista párt által jóváhagyott jelöltjeire szavazhattak.²⁸ A kommunista rendszer bukása után tehát az arányos rendszer nemcsak demokratikusabbnak, hanem egyben a nemzeti hagyományokkal összhangban lévőbbnek tűnt. A jogalkotó azonban nem akart teljesen visszatérni a háború előtti megoldáshoz, mert az annak idején nagyon komoly pártokráciát eredményezett, és a szigorú kötöttsége miatt már akkor is nagyon sok kritika érte. Ennek élet volt hivatott elvenni 1990-ben a preferenciális szavazás lehetőségének a bevezetése.

A csehszlovák modellből kinőtt mostani szlovák választási rendszer tehát az arányos képviselő elvén alapul, amely ugyan arra kényszeríti a választópolgárokat, hogy a pártlistákra szavazzanak, de ugyanakkor lehetővé teszi számukra azt is, hogy az adott listán belül a konkrét személyek iránt is kifejezzék a szimpátiájukat. Mindegyik választópolgárnak ugyanis négy preferenciális szavazata van, amelyek segítségével a szavazó akár a lista élére is juttathatja a számára kedves képviselőjelöltek. Ehhez elég az, ha bekarikázza a nevüket. Ezen lehetőség sokáig nem játszott különösebb szerepet a politikai életben, de a 2010-es választások óta egyre nagyobb a jelentősége. Ahhoz ugyanis, hogy valaki a lista nem túlzottan esélyes helyéről mégis bejusson a parlamentbe, korábban az kellett, hogy az adott pártlistára szavazó polgárok legalább 10 %-a bekarikázza a nevét. A 2006-

27 A szomszédos Cseh Köztársaságban, ahol kétkamarás parlamenti rendszer van érvényben, ez leginkább a képviselőházi választásokra vonatkozik.

28 A korabeli magyar Hazafias Népfrent csehszlovákiai megfelelője.

os parlamenti választások előtt azonban az akkor kormányzó jobbközép koalíció (azaz a második Dzurinda-kormány) 10 %-ról 3 %-ra szállította le a bejutáshoz szükséges szimpátiaszavazatok számát. Ez azt jelenti, hogy a 200 000 szavazatot megszerző politikai párt esetében összesen 6001 preferenciális szavazat elegendő ahhoz, hogy egy jelölt akár a pártelnököt is megelőzze a jelöltlista élén, és bejusson a törvényhozásba.

A politikusok és a választópolgárok is csak fokozatosan ismerték fel ezen változás valódi súlyát. Miután ez megtörtént, aktívan kezdtek élni az új lehetőségekkel. 2006-ban a választásokon résztvevő választópolgárok 78,28 %-a élt a preferenciális szavazással, 2010-ben „csak” a 73,55 %-uk élt ezzel a lehetőséggel, de 2012-ben már a szavazók 80,55 %-a adott le preferenciális szavazatot. A 2016. évi választásokon annyira tudatossá vált ez a magatartás, hogy még a voksát leadó köztársasági elnök, Andrej Kiska is elmondta a rá várakozó újságíróknak, hogy az általa választott listán két jelöltet karikázott be.²⁹

Az intézmény növekvő jelentőségét az is jelzi, hogy amíg 2006-ban csak hét „esélytelen” jelölt jutott be a parlamentbe a preferenciális szavazatoknak köszönhetően, addig 2010-ben már tizenegy, 2012-ben tizenöt főről volt szó.³⁰ A 2016. évi választásokon összesen tíz főnek sikerült bejutnia az eleve esélytelennek tűnő helyről. Legtöbbször az OĽANO-listáról kerültek be, akik ezt a kérdést eleve tudatosan exponálták és mindenkit buzdították az aktív karikázásra. A legtöbb szavazatot begyűjtő SMER–SD esetében egy ilyen jelölt sem tudott bejutni, ami főleg annak volt köszönhető, hogy mivel a párt nagy támogatottsággal rendelkezik, több mint 22 000 preferenciális szavazat volt szükséges ahhoz, hogy valaki a listavezetőket is megelőzze. A Háló és a Most–Híd pártokon belül ez egy-egy jelöltnek sikerült. A szélsőséges Kotleba: Néppárt – A Mi Szlovákiánk párt esetében ez csak a pártvezető öccsének sikerült.

A preferenciális szavazás nagy előnye, hogy mobilizálja a választókat, és növeli azon érzésüket, hogy a konkrét személyeken keresztül képesek befolyásolni az eseményeket. Hátránya viszont az, hogy az egyes pártok esetében ad absurdum kétfajta kampány is folyik – egyrészt a nagy kampány a konkurens pártok ellen, másrészt a kisebb kampány úgymond „házon belül” annak érdekében, hogy az esetleges siker esetében ki kerül be. Ez bizonyos esetekben csökkentheti a pártok ütőképességét és a belső koherenciát. Egyelőre erre még nem került sor, mert az OĽANO-t ebből a képletből ki kell hagyni, hiszen ott az elejétől kezdve a végéig mindenki tudta, hogy nemcsak a pártlistáért, hanem sajt magáért is harcol.

A következő fontos változás, amely hosszabb távon kihatással van a politikai rendszer működésére az az, hogy – a kezdeti évektől eltérően – egész Szlovákia

29 Erről lásd <http://www.aktuality.sk/clanok/318899/volby-2016-sledujeme-online/>.

30 Peter SPÁČ: *Tichý hlas voličov. Preferenčné hlasovanie v slovenských parlamentných voľbách* (Brno: CSDK 2013.) 93.

egy választási kerületet alkot. Eredetileg a szlovákiai választópolgárok a pártok által kerületi szinten összeállított pártlistákra szavaztak. Korábban összesen négy választókerület létezett. 1998-ban, Vladimír Mečiar akkori kormányfő alatt azonban egész Szlovákiát kinevezték egy választókerületnek, és ez így van most is. Igaz, a második Dzurinda kormány (2002–2006) és később a Radičová kormány (2010–2012) is elgondolkodott a többkerületű rendszer visszaállításán, de az végül nem következett be. Az új választási kódex sem nyúlt hozzá ehhez a kérdéshez. A pártok központi szerveinek tehát most is kiemelkedő szerepe van a jelöltlisták összeállításában, amely alapvetően centralizáltan történik.

Bár az utóbbi húsz évben több, kisebb-nagyobb módosításon ment keresztül, a szlovák választási rendszer alapvető vonásai az 1990-es évektől kezdve nem változtak meg lényegesen. Pedig az 1992-ben elfogadott szlovák alkotmány, amely sok módosítással ugyan, de most is hatályban van, nem nehezíti meg a választási rendszer esetleges átalakítását. A szlovák alkotmányozó ugyanis az alkotmányban nem mondta ki, hogy a választási rendszernek az arányos képviselő elvén kellene alapulnia,³¹ tehát elvileg Szlovákiában fennáll a többségi rendszerre való áttérés lehetősége is.³²

Úgy tűnik, hogy ez a rendszer a legtöbb politikai szereplőnek tulajdonképpen megfelel. A kivételt csak a nagy, azaz a 30 %-nál jobb eredményt produkáló pártok képezik, de egyedül nekik sincs erejük a változás keresztülviteléhez. Azt sem szabad elfelejteni, hogy eddig csak két párt volt képes átlépni ezt a plafont – az 1990-es években a Demokratikus Szlovákiáért Mozgalomnak (HZDS) és az ezredforduló utáni időszakban a SMER–SD-nek.

A nemzeti irányultságú szlovák populizmussal szemben álló jobbközép pártok pedig eddig csak egyszer voltak képesek szervezetileg is összefogni, mégpedig 1998-ban, amikor életfontosságú volt számukra és az ország számára, hogy leváltsák az egyre inkább tekintélyelvű irányba elmozduló Mečiar kormányfő rezsimjét.³³ Utána viszont megint mindenki külön-külön folytatta a politikai pályafutását. Szemben a saját magát néha balközépnek nevező nemzeti populista táborral, amely képes egy nagy párt köré szerveződni. A szlovákiai jobbközép erők tehát rendszerint több párttal rendelkeznek, amelyek jól tükrözik e politikai tábor belső strukturáltságát. Ezen pártok többségének a támogatottsága

31 Ezzel szemben az 1993. évi cseh alkotmány kifejezetten kimondja, hogy a képviselőházi választásokat arányos, a szenátusi választásokat pedig többségi rendszerben kell lebonyolítani.

32 Eddig főleg az 1992 és 1998 között kormányzó Demokratikus Szlovákiáért Mozgalom (HZDS), majd valamivel később a választóbázisuk egy részét megöröklő Irány–Szociáldemokrácia (azaz SMER–SD) játszadozott ezzel a gondolattal, de sikertelenül.

33 A választási rendszer reformja miatt 1998-ban öt ellenzéki párt – alapvetően ideiglenes jelleggel létrehozott – egy pártban, a Szlovák Demokratikus Koalícióban tömörült. Ennek részét képezték szlovák kereszténydemokraták, liberálisok, demokraták, zöldek és (nem posztkommunista) szociáldemokraták. Abban az esetben ugyanis, ha választási koalícióként és nem együtt indultak volna el, akkor ötször annyi szavazatot kellett volna megszerezniük a parlamenti küszöb átlépéséhez.

hagyományosan többnyire az 5 % és 20 % között mozog. Ez egyértelműen nem teszi őket érdekeltté a többségi rendszerre való áttérésben.

Az arányos választási rendszer legnagyobb előnye az, hogy viszonylag jól tükrözi egy-egy társadalom összetett jellegét, illetve a benne meghúzódó vallási, nemzetiségi, kulturális, mentális és politikai törésvonalakat. Ez különösen a társadalmilag és kulturálisan fragmentált országokban fontos szempont. Az 1993. január 1-jén függetlenné vált Szlovákia minden nemzetállami törekvése ellenére egyelőre még egy ilyen állam. Egyrészt Szlovákiában a második világháború alatti és utáni etnikai tisztogatások és kitelepítések után is megmaradt a viszonylag multietnikus társadalom. Másrészt Szlovákia regionálisan meglehetősen tagolt ország, erős helyi és tájegységi identitásokkal. Azt sem szabad elfelejteni, hogy a katolikus-protestáns törésvonal itt még a XX. század közepén is nagyon fontos szerepet játszott a közéletben és a politikában egyaránt. Újabb törésvonalakat eredményezett a kommunista időszakban végrehajtott gyors iparosítás és az azal együtt járó urbanizálás, illetve a rendszerváltással együtt járó megrázkódtatások is. Az arányos választási rendszer pedig viszonylag pontosan és plasztikusan képes kifejezni ezt a sokszínűséget. Valószínűleg ez a tény is erősíti az arányos választási rendszer túlélési esélyeit Szlovákiában.

A szlovák politikai rendszer működésének néhány általános vonása

Ez a rendszer ugyanakkor különösebben nem stabil, vagy ahogyan Tim Haughton, a közép-európai politikai rendszerekkel foglalkozó brit politológus konstatálja, ez a rendszer tulajdonképpen a saját instabilitásában stabil.³⁴ A szlovákiai választási rendszer jellegéből fakadóan ugyanis viszonylag nagy a parlamenti pártok fluktuációja. Majdnem mindig van, aki jön és van, aki távozik. Természetesen Szlovákiában mindig voltak és most is vannak több választási cikluson keresztül „szolgáló” pártok. De nagyon sok eddigi választási megméretetés bejuttatott a törvényhozásba olyan politikai újoncokat is, akik aztán nem tudtak tartósan megkapaszkodni, és a következő választásokon elvéreztek. Az 1992 utáni független időszakban a következő ilyen pártokról volt szó (a táblázat az azóta ki nem esett „újoncokat” is tartalmazza):

Választási ciklus	Párt	Párt
1994–1998	Szlovákiai Munkásszövetség (ZRS)	
1998–2002	Polgári Egyetértés Pártja (SOP)	

34 Filip OLŠOVSKÝ: „Nepodceňuje ich, nie sú hlúpi” *tyždeň* 2016. 11. 10–11. (Ez a cikk egy beszélgetés Tim Haughtonnal).

Választási ciklus	Párt	Párt
2002–2006	Új Polgár Szövetsége (ANO)	Szlovákia Kommunista Pártja (KSS)
2006–2010	Visszatért a Szlovák Nemzeti Párt, hogy aztán 2012-ben ismét távozzon a parlamentből, ahová aztán 2016-ban megint visszatért.	
2010-2012	Most–Híd (Új pártként jutott be és bent is maradt.)	Szabadság és Szolidaritás (Új pártként jutott be és bent is maradt.)
2012-2016	Egy Család Vagyunk (További sorsa ismeretlen.)	Kotleba: Néppárt A Mi Szlovákiánk (További sorsa ismeretlen.)

Ez a parlamenti „jövés-menés” főleg azzal függ össze, hogy egyrészt a szlovákiai politikai rendszer viszonylag nyitott, másrészt azzal is, hogy a csalódott szlovákiai választópolgár rendszerint aktívan keresi magának az új arcokat, akikre szavazni tudna. Ha pedig fennáll a kereslet, többnyire előbb vagy utóbb megjelenik a kínálat is. Természetesen vannak sokan, akik véglegesen csalódottak, és többé már nem mennek el szavazni. Végső soron Szlovákiában is a választópolgárok 40–45 %-a ignorálja a választásokat, legalábbis az 1998-as esztendő után. De még mindig létezik az előbb említett „aktív csalódottak” viszonylag nagy csoportja, amely sűrűn képes módosítani az erőviszonyokat.

Tulajdonképpen ez nem is tragédia, hiszen ez a modell a graduális, és nem a tektonikus változások végrehajtását teszi lehetővé. Azok a nagy és közepes szlovákiai pártok, amelyek eddig „elsorvadtak”, azt rendszerint lassan és fokozatosan tették meg.³⁵ A kivételt csak a rendszerváltás utáni első két év alkotta, amely azonban egy nagyon hektikus időszak volt. Némi túlzással és malíciával fogalmazva; egy-egy komolyabban beágyazott politikai párt teljes kimúlásához Szlovákiában rendszerint két-három választási ciklus szükséges. Ez pedig növeli az előbb említett instabil rendszer stabilitását.

Ki kell emelni továbbá, hogy a szlovák politikai életben nem elképzelhetetlen a parlamentből való kiesés, és utána az oda való visszatérés sem. Ez a sors leginkább az 1990 óta politizáló Szlovák Nemzeti Pártot sújtotta, amely először a 2002 és 2006 közötti parlamenti ciklus idején, aztán másodszor a 2012 és 2016 közötti időszakban nem volt jelen a szlovák törvényhozásban. Most viszont visszakerült a parlamenti pártok közé, és nem is olyan rossz eredménnyel, hiszen a szavazatok 8,64 %-át

³⁵ Ez leginkább igaz az „államalapító” Demokratikus Szlovákiáért Mozgalomra, amely 1992 és 1998 volt hatalmon, aztán még egyszer 2006 és 2010 között, de a következő két választáson (2010 és 2012) teljesen elvérzett. A „reformer” Szlovák Demokratikus és Keresztény Unió mélyrepülése már 2010-ben elkezdődött, de végleg csak 2016-ban múlt ki. A kereszténydemokraták sorvadása majdnem tizenöt évig tartott, és csak 2016-ban estek ki a parlamentből, de még nem biztos, hogy örökre.

sikerült megszerezniük. Ebből a szempontból a Magyar Közösség Pártjának a sorsa sem tűnik teljesen reménytelennek, annak ellenére sem, hogy 2016-ban már a harmadik országos megmérettetésén maradt alul. Először 2010-ben, a nagy belső szakadás után nem sikerült átlépnie a bekerülési küszöböt, aztán 2012-ben és végül most 2016-ban sem. Az elért eredmények majdnem mindig a 4 % körül forogtak. Mindez azt is jelenti, hogy az MKP eddig összesen hat éven át nem tudta magát képviseltetni a nemzeti parlamentben. (Az Európai Parlamentben egyébként egy mandátummal rendelkezik.) Az is tény viszont, hogy a kisebbségi közösség helyzete némileg más, mint a többségi nemzet nacionalizmusát meglovagoló pártoké, hiszen azoknak jóval nagyobb tartalékaik lehetnek, s így nagyobb túlélési lehetőségekkel is rendelkeznek.³⁶

Végül még néhány szót a szlovákiai kormányzati rendszerről és a politikai kultúráról. Szlovákia 1992 óta parlamentáris köztársaság, ahol a végrehajtó hatalmat a parlamenti bizalommal felruházott kormány gyakorolja.³⁷ A rendszerből hiányzik a konstruktív bizalmatlanság intézménye és a kancellári modell elemei. Az ellenzék akkor is bizalmatlanságot szavazhat meg a kormányfőnek, ha nincs még egy konkrét ellenjelöltje sem. Sőt, hasonló módon leválthatja a minisztereket is, ehhez tehát nem is kell az egész kormány bukása. Az egykamarás Nemzeti Tanács összesen százötven képviselőből áll, akik az alkotmány értelmében szabad mandátummal rendelkeznek. A többségi kormányalakításhoz tehát legalább hetvenhat képviselő szükséges. Az alkotmánymódosításhoz pedig az összes képviselő háromötöd része kell, tehát legalább kilencvenegy képviselő. A mostani választásokon a következő szavazat- és mandátummegosztás alakult ki:

Párt	Szavazatszám	Arány (%)	Mandátumszám
Irány- Szociáldemokrácia	737 481	28,28	49
Szabadság és Szolidaritás	315 558	12,10	21
Egyszerű Emberek és Független Személyiségek	287 611	11,02	19
Szlovák Nemzeti Párt	225 386	8,64	15
Kotleba: Néppárt – A Mi Szlovákiánk	209 779	8,04	14
Egy Család Vagyunk – Boris Kollár	172 860	6,62	11
Híd–Most	169 593	6,50	11
Háló	146 205	5,60	10

36 Az MKP helyzetéhez viszont hozzátartozik, hogy az országos parlamentben ugyan nem rendelkezik képvisellel, de számos helyi önkormányzatban, továbbá regionális szinten és egy mandátum erejéig az Európai Parlamentben is jelen van.

37 Erről lásd részletesebben HALÁSZ Iván: *Államfő, parlament, kormány. Az államszervezet fejlődése a visegrádi országokban 1989 után* (Budapest: Lucidus 2014).

Mindez azt jelenti, hogy a működőképes kormánykoalícióhoz legalább három, de még inkább négy vagy öt pártból álló összefogás szükséges. Ez egyáltalán nem új helyzet, hiszen a legutolsó parlamenti ciklust leszámítva, amikor Robert Fico pártja egyedül kormányzott, Szlovákiának mindig koalíciós kormánya volt. Igaz, 1992 és 1994 között is hivatalosan csak egy párt állt a kormány mögött, hiszen az akkor domináns Demokratikus Szlovákiáért Mozgalomnak senkivel sem volt koalíciós szerződése, volt viszont egy nyílt (Szlovák Nemzeti Párt) és egy csendes (Demokratikus Baloldali Pártja) partnere. A nemzetiek elnöke gazdasági miniszterként ott ült a kormányban, a pártja képviselői pedig a parlamentben mindent megszavaztak, amire a kormánynak szüksége volt. A demokratikus baloldaliaknál ez a kötődés valamivel lazább volt.

Az 1998 és 2012 közötti kormányok mindegyike viszont már koalíciós kormány volt. Rendszerint a nemzeti-populista és posztkommunista pártok az egyik oldalon, a saját magukat jobbközépnek definiáló keresztény, liberális és kisebbségi pártok a másik oldalon szoktak kormányozni. A kivételt csupán a posztkommunista Demokratikus Baloldali Pártjának koalíciós részvétele képezte 1998 és 2002 között az inkább jobboldali irányultságú első Dzurinda kormányban. A magyar kötődésű pártok Szlovákiában – szemben Romániával – eddig mindig csak egy irányba voltak nyitottak, nevezetesen a jobbközép pártok irányába.

A helyzet ettől függetlenül sem volt könnyű, mert a jobbközép pártok között is komoly ellentétek feszültek. Ennek ellenére majdnem kilenc éven át tudták kormányozni az országot, ami komoly kompromisszumok nélkül nem ment volna. A parlamenti egyezkedés során fokozatosan kialakult egyfajta kompromisszumkereső politikai kultúra, amely ugyan ezer sebből vérzik, és néha erősen akadozik, de egyelőre mindig képes volt garantálni az állam kormányozhatóságát.

Fokozatosan csökkent azon pártok száma, amelyek elvből és zsigerből nem voltak képesek egymással kommunikálni. Sokáig ilyenek voltak a reformálatlan szlovák kommunisták és a kereszténydemokraták, vagy a magyar kisebbséget képviselő pártok és a szlovák radikális nacionalisták. Az utóbbi másfél évtizedben viszont helyi és regionális szinten némileg más politikai kultúra alakult ki, amelyben sokkal több az átfedés a pártok között, illetve intenzívebb a köztük lévő együttműködési készség, mint országos szinten. Bár a szlovákiai politikusok rendszerint igyekeznek különválasztani a „politikacsinálás” különböző (helyi, megyei és országos) szintjeit, ezek működése mégiscsak kihat egymásra. Regionális szinten Szlovákiában tehát nem ritkák az olyan koalíciók, amelyek országos szinten csak nehezen lennének elképzelhetőek.³⁸ A regionális trendek és a helyi koalíciók

38 A magyarokkal sokáig nem különösebben barátságos SMER–SD néhány kerületben egy koalíciót alkot a magyar pártokkal, akár a Most–Híddal, akár az MKP-val. Közben más kerületekben időnként az összes szlovák párt összefog a magyar kisebbséget képviselők ellen. A posztkommunista baloldaltól érkezettek és az antikommunista kereszténydemokraták kooperációja sem olyan ritka már a regionális önkormányzatok működésének másfél évtizede után.

aztán hosszabb távon képesek befolyásolni az országos szintet és ezzel tulajdonképpen az egész politikai rendszer működését. A legutóbbi választások ennek bizonyítékaként is felfoghatóak.

A 2016-os választások egyéb sajátosságai

Végül, de nem utolsó sorban érdemes megemlíteni még néhány olyan szempontot és tendenciát is, amelyek a legutolsó szlovákiai választásokat jellemezték. Talán még soha nem került be olyan kevés magyar nemzetiségű képviselő a szlovák törvényhozásba, mint most, ami főleg a szlovákiai magyar pártok megosztottságának köszönhető. Ez különösen igaz a deklaráltan magyar színekben politizáló képviselőkre. A Most–Híd által tizenegy szerzett mandátumból hét mandátum jutott a magyar nemzetiségű képviselőknek és négy mandátum a szlovák nemzetiségű képviselőknek. Az is igaz viszont, hogy más pártok színeiben is bejutottak részben vagy egészben magyar származású és magyarul is beszélő képviselők. Az OĽANO színeiben így került be például a korábban már említett Grendel Gábor, illetve a Háló színeiben Cséfalvay Katalin, aki egyébként az egyik pozsonyi egyetemi kar dékánhelyettese. A SaS révén bejutott a parlamentbe a polgári konzervatív érzelmű Ondrej Dostál is, aki ugyan nem magyar, de eddig mindig a kisebbségek érdekében is igyekezett politizálni.

Roszsabb a helyzet a roma kisebbség vonatkozásában. Bár végre már több politikai párt állított roma jelölteket, azok közül most egy sem került be. A helyzet ennyiben rosszabb, mint négy évvel ezelőtt, mert akkor az OĽANO színeiben legalább egy képviselő mandátumot szerzett, nevezetesen Peter Pollák, aki később a kormány romaügyi megbízottja volt. Most neki sem sikerült a bejutás, ahogyan annak a további kilenc deklaráltan roma származású képviselőjelöltnek sem, akik különböző pártok színeiben indultak. A legtöbb roma jelöltet az OĽANO listáján lehetett megtalálni, de a legesélyesebb (azaz 18.) helyet a Most–Híd biztosította a két roma jelöltjük közül az egyiknek. Egy-egy roma jelöltet lehetett megtalálni a SMER–SD, a KDH és a Háló listáján is, igaz, nem túl előkelő és esélyes helyeken.³⁹ Önálló roma politikai párt továbbra sem indult a szlovákiai parlamenti választásokon.

Megint bebizonyosodott, hogy a külföldi szlovák diaszpórát egyelőre hidegen hagyják a szlovákiai választások, legalábbis ami azt a részét illeti, amely mérhető. A hatályos szlovák szabályozás szerint ugyanis azok a külföldön élő szlovák állampolgárok, akik külföldön rendelkeznek lakóhellyel (otthon már nem), csak postai úton szavazhatnak. Összesen 1044 külhoni szlovák állampolgár élt ezzel a lehetőséggel, ami nem nagy szám, főleg a külföldön élők nagy létszámához képest nem. Közülük legtöbben (312 fő) a liberális SaS-ra és a toleráns Most–Hídra (168 fő),

39 <http://www.aktuality.sk/clanok/319637/parlamentne-volby-2016-romski-kandidati-neboli-uspesni-do-nr-sr-sa-nedostal-ani-jeden/>.

újszerű Hálóra (166 fő), illetve a polgári aktivista OLANO-ra (133 fő) szavaztak. Meglepő, hogy a Szlovákiában erős SMER-SD-ra csak 62 fő szavazott, a szélsőséges Kotleba pártra viszont 55 fő.⁴⁰ A becslések szerint a többszázézes szlovákiai diaszpóra tagjai ennél valószínűleg aktívabbak voltak, de miután sokan még nem jelentkeztek ki a szlovákiai lakóhelyükről, hazautazva otthon is tudnak szavazni, és emiatt a szavazásukról nem áll rendelkezésre értékelhető adathalmaz. A külképviseleti szavazást Szlovákiában nem ismerik. Lehetséges, hogy ez a csekély részvétel is arra fogja sarkallni a törvényhozókat, hogy elgondolkodjanak az elektronikus szavazási lehetőségek bevezetésén, habár több hagyományos párt szkeptikus ezzel a megoldással kapcsolatban.

A választások utáni fejlemények – az új kormánykoalíció felé

Közvetlenül a választások után úgy tűnt, hogy patthelyzet van kialakulóban, és egyesek már az előrehozott választásokra gondoltak. Ennek ellenére a pártoknak végül meglehetősen korán sikerült megállapodniuk egy új kormánykoalícióban.⁴¹ Bár sokan a választásokat úgy értékelték mint a kormányzó SMER–SD (azaz Irány–Szociáldemokrácia) vereségét, mégiscsak ez a párt szerezte meg a legtöbb szavazatot. Andrej Kiska köztársasági elnök a szlovákiai politikai hagyományoknak megfelelően ezért először az eddigi miniszterelnököt, Robert Ficot bízta meg kormányalakítással, és erre egy tíznapos határidőt is adott neki, amely 2016. március 18-án járt le. Először úgy tűnt, hogy ez nem fog sikerülni, és Richard Sulík,⁴² a 12 %-kal a második helyen végzett liberálisok elnöke informálisan egy nagyon széles spektrumú koalíció létrehozásáról kezdett tárgyalni a többi párttal. Ebben csak Fico pártja és a Kotlebáék nem lennének benne. Sokan szkeptikusak voltak egy ilyen koalíció hallatán, hiszen az őt, meglehetősen eltérő mentalitású és habitusú politikai közösséget foglalta volna magában. A választások utáni első hétvégén azonban a nemzetiek vezetése bejelentette, hogy ők a SMER–SD-vel szeretnének koalícióra lépni és, ha egy ilyen kormánynak nem lenne parlamenti többsége, akkor inkább vállalják az úgynevezett hivatalnoki kormányt és utána az előrehozott választásokat. Ez a döntés átrajzolta a politikai erőviszonyokat, és a Most–Híd, illetve a Háló vezetői úgy döntöttek, hogy inkább ők is tárgyalnak Ficoval az új – a szlovákiai politikai törésvonal kontextusban hibridnek is mondható – koalícióról. Indokként főleg az előrehozott választások elkerülését és a szélsőséges politikai erők előrenyomulásának a megakadályozását hozták fel.

40 <http://www.aktuality.sk/clanok/319373/vysledky-volieb-2016-ako-volili-slovaci-v-zahranici/>.

41 A koalíciós szerződés aláírására 2016. március 22-én került sor.

42 Richard Sulík jelenleg az Európai Parlament képviselője, és a koalíciós tapogatózások kudarca után úgy döntött, hogy az is marad. A pártelnöki posztot viszont megtartja.

Ez a döntés nagyon komoly turbulenciákat okozott az említett két kisebb párt képviselői csoportjában, illetve a választóik között, hiszen sokan inkább egy szélesebb körű „anti-Fico koalíciót” preferálták volna. Az ellenzéki sajtóban és a világhálón is nagyon komoly nyomás alá próbálták helyezni a két, az ön-definíció szerint inkább jobboldali párt vezetőit, hogy lépjenek vissza a szerződés-kötési szándékuktól. Ez a kampány végül nem járt sikerrel, igaz a Háló képviselői közül hárman, a hidások közül pedig egy képviselő jelezte,⁴³ hogy nem fogja támogatni az ily módon létrehozott kormányt. Így az új kormánykoalíció jelenleg nyolcvanegy mandátummal rendelkezik a százötven fős pozsonyi törvényhozásban.⁴⁴ A kilépések miatt a Háló nevű párt nem tud önálló frakciót alakítani, mert jelenleg csak hét képviselővel rendelkezik, a frakcióalapításhoz pedig legalább nyolc képviselő kell.

A koalíciós pártok a következőképpen osztották szét egymás között a miniszteri posztokat – nyolc hely jutott a SMER–SD-nek, három minisztérium a nemzetieknek, kettő a Most–Hídnak⁴⁵ és egy miniszteri pozíció a Hálónak. Majdnem az összes kulcsfontosságú miniszteri posztot az eddig kormányzó párt tartotta meg magának, kivétel a védelmi tárca, amely a nemzetieknek jutott. A parlament elnöke is a nemzetiek közül került ki. Az alelnöki posztokat pedig a Most–Híd, a Háló és az ellenzéki liberálisok osztották szét egymás között. Egyébként a három koalíciós párt elnöke a kormányzati posztok helyett inkább a parlamenti posztokat választottak. Közülük csak Robert Fico vállalt végrehajtó pozíciót, hiszen ő lett az ország miniszterelnöke. Andrej Danko a parlament elnöke, Bugár Béla és Radoslav Procházka pedig az alelnökök lettek.⁴⁶

Összefoglaló

A 2016-os szlovákiai parlamenti választások több fontos tanulsággal szolgáltak. Egyrészt megint bebizonyosodott, hogy az arányos választási rendszer viszonylag hűen képes tükrözni a társadalmi erőviszonyokat és a lakossági hangulatmozgásokat, viszont általában megnehezíti a kormányalakítást. A választások utáni fejlemények viszont azt is kimutatták, hogy a szlovákiai politikai eliteken belül az elmúlt negyedszázadban kialakult egyfajta kompromisszumkereső attitűd, amely segít átlendíteni az országot a kormányalakítási nehézségeken.

43 Simon László, aki a párt egyik alapítója volt és korábban a magyar színekben agrárminiszterként is szolgált, azóta ki is lépett a pártból, és egyelőre független képviselőként szándékozik politizálni. A párt országos tanácsa viszont három ellenszavattal és egy tartózkodással jóváhagyta a koalíciót.

44 Jelenleg a SMER–SD negyvenkilenc képviselője, az SNS tizenöt képviselője, a Most–Híd tíz képviselője és a Háló nevű párt hét képviselője áll a kormány mögött.

45 A magyar–szlovák Most–Híd végül az igazságügyi és a környezetvédelmi tárcát kapott. Az elsőt szlovák nemzetiségű politikus (Lucia Žitňanská), a másodikat magyar származású képviselő (Solymos László) tölti be.

46 A szlovák kormánykoalícióról szóló összefoglalót lásd „Fico je opäť premiérom, Kiska vymenoval ministrov” *Trend* 23.3.2016. <http://www.etrend.sk/ekonomika/fico-oslovi-sns-most-hid-a-siet.html>.

A választások eredményei azt is jelzik, hogy bizonyos kampányelemekből nem mindig azok profitálnak, akik ezekre elsőként és lehangosabban játszanak rá. Ez főleg az úgynevezett „migrációs kártya” kijátszásán volt érezhető, amelyből nem az addig kormányzó párt, hanem a kisebb és főleg radikálisabb pártok profitáltak. Pedig ebben a kérdésben a második helyen végzett liberálisok sem képeztek komolyabb ellensúlyt, hiszen ők is meglehetősen szkeptikus véleményen voltak a migránsok integrálhatósága kérdésében.

Végül az is érezhető, hogy a lakosság kiábrándultságából következően komoly átrendeződés zajlik az egész szlovákiai politikai életben, meggyengültek a hagyományos pártok, és előretörték a protest-pártok, illetve a szélsőséges erők. Egyre több az olyan párt, amely nagyon kicsi tagsággal rendelkezik, és főleg a média-jelenlétre építi a stratégiáját. A pártelnökök súlyának növekedését pedig az jelzi, a nevük egyenesen a pártok nevébe kerül be. Például a két új parlamenti „ifjonc” elnevezésében is ott van a vezetőjük neve.⁴⁷

A kis létszámú tagsággal rendelkező pártok jelöltlistáin talán emiatt is egyre nagyobb szerephez jutnak a pártvezetők közeli rokonai (testvérei), barátai és itt-ott még a volt barátnői is. Az is szembetűnő, hogy ezek a pártok főleg az először szavazók körében nagyon népszerűek, akár a nyílt szélsőségekről, akár a furcsa protest-pártokról van szó. Ez a tendencia valószínűleg komoly kihívást fog jelenteni a szlovák oktatási rendszer és az egész demokratikus elkötelezettségű politikai elit számára.

Kulcsszavak: alkotmány, parlament, párt, Szlovákia, választások

Halász Iván egyetemi tanár – tudományos főmunkatárs • Nemzeti Közszerzői Hivatali Egyetem Államtudományi és Közigazgatási Kar Alkotmányjogi Intézet • MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Jogtudományi Intézet • halasz.ivan@tk.mta.hu

47 Kotleba: Néppárt – A Mi Szlovákiánk és Egy Család Vagyunk – Boris Kollár.